

Laudatio Van de Spiegelprijs 2010

Vandaag bevindt de voorzitter van de jury van de Van de Spiegelprijs zich in een bijzondere positie. En dat zal ook geen tweede keer gebeuren. In de positie namelijk dat hij twee mensen moet eren die hij lang en intensief van dichtbij heeft meegemaakt. Verwijt de jury geen beperkt blikveld, geen gebrek aan actuele kennis van het bestuurskundige domein. Denk aan de karakter van de prijs.

Elke prijs krijgt gedurende de tijd steeds meer zijn eigen karakter. Verandert ook van karakter als je lang genoeg kijkt. De Van Poelje prijs is steeds meer de prijs voor promovendi geworden. Dat is prachtig. Absoluut mee door gaan. Maar iets anders is of dat ooit de bedoeling is geweest toen de prijs werd ingesteld. Hoogerwerf, Kuypers, de Commissie Vonhof, allemaal in de prijzen gevallen, maar jong talent, ik denk het niet. Dat karakter van een prijs voor jonge talentvolle onderzoekers ontwikkelde zich in de loop der jaren.

En de Van de Spiegelprijs? We mogen hem voor de derde keer uitreiken. De eerste keer ging hij naar Herman Tjeenk Willink, de filosoof in staatsdienst. En de tweede keer was Herman van Gunsteren de laureaat, de filosoof van de burgers. Beiden, hoe verschillend hun posities ook waren, probeerden een brug te slaan tussen wetenschap en praktijk. Uit de volgorde moet u geen richting afleiden. Een brug verbindt twee oevers. En je kunt van de ene naar de andere kant en, dat is het aardige, van de ander naar de ene. Een brug laat in beginsel tweerichtingsverkeer toe. De metafoor van de brug heeft in dit geval betrekking op de samensmelting van normatieve en empirische redeneringen. Van wat zou moeten en wat is. Van de verheven idealen en de morsige werkelijkheid. En van die werkelijkheid terug naar een blijde toekomst.

Het over een brug gaan is ook precies wat onze laureaten hebben gedaan. De een heeft zich, gegeven zijn sterke bestuurlijke inslag, steeds meer aan de theorie gelaafd. Als hij even de kans kreeg heeft hij academies om zich heen gebouwd. Omdat we, als we als samenleving een beetje beschaafder willen worden, dergelijke instituties nodig

hebben. Ik heb het dan niet over de gebureaucratiseerde verzamelplaatsen van zich stapelende overhead. Maar over vrijplaatsen, arena's waar de Herrschafsfreie Diskussion niet alleen bestaat, maar ook voortdurend een ideaal vormt. De ander maakt in zijn carrière duidelijk dat, hoezeer hij zich er ook van bewust is dat in de publieke sfeer beeldvorming van grote betekenis is, besturing het niet zonder kennis kan stellen. En hij stelt zich in dienst van de verovering van kennis, diepgravend, zonder voorbehoud en wars van oppervlakkigheid.

Ik heb het over twee mensen die verschillende tonen zongen, die in ongeveer alles verschilden wat eenvoudige stervelingen kunnen bedenken, die volstrekt verschillende paden afliepen. Maar die elkaar op enig moment op die brug wel gekruisd hebben, elkaar hebben ontmoet, tien jaar met elkaar zijn samen gaan werken en die iets moois tot stand hebben gebracht. De derde keer dat de Van de Spiegelprijs wordt uitgereikt gaat hij naar een duo. En dat niet omdat elk van hen niet in staat zou zijn de prijs op eigen kracht te krijgen. Maar omdat de confrontatie van hun loopbanen precies dat uitdrukt waarvoor de prijs is bedoeld. De van de Spiegelprijs gaat naar Uri Rosenthal en Roel in 't Veld.

De jury trekt een paar grote lijnen in de ontwikkeling van hen beiden. De ouderdom maar eerst.

Roel in 't Veld studeerde rechten in Leiden en werd daar ook enkele jaren wetenschappelijk medewerker. In de economie overigens: hoe breed kan de rechtenstudie zijn. Om vervolgens hoofd van het planningsbureau van de Leidse universiteit te worden. In 1976 wordt hij hoogleraar bestuurskunde in Nijmegen om daar aandacht te vragen voor de welvaartstheorie en planning in de publieke sector. We beleven nog volop de hoogtijdagen van de welvaartsstaat. Het rapport van de commissie-De Wolf heeft tot organisaties met een sterk vooruitspiegelend karakter geleid. Tegelijkertijd komen er ook de eerste barsten in het welvaartsgebouw. De vanzelfsprekendheid van het succes van publieke interventies wordt aan twijfel onderhevig. Over Grenzen van Bestuur, heet zijn Nijmeegse oratie heel passend en dat wordt binnen de bestuurskunde een nieuw thema. Het is een vruchtbare periode. De Nijmeegse opleiding brengt een veelheid aan talent voort dat zich later over het land verspreidt.

Vijf jaar later vertrekt hij om directeur-generaal Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek te worden. Het zijn de jaren tachtig. Het Hoger Onderwijs krijgt twee bezuiningsrondes voor zijn kiezen. In 't Veld speelt daarin een prominente en zichtbare rol. Hij maakt van de gelegenheid gebruik om het hoger onderwijs stevig te verbouwen. En hij doet dat met veel liefde voor en kennis van het hoger onderwijs.

In 't Veld is iemand die zijn sporen nalaat. Dat had hij in Leiden en Nijmegen al gedaan. Hij doet dat in wat toen nog het Zoetermeerse heette. Iedereen die bij het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek is betrokken, moet een paar decennia bijkomen nadat hij vijf jaar directeur-generaal Hoger Onderwijs was geweest. En hij zal dat op nog een paar plekken doen.

Niet alle direct betrokkenen herkennen dat in die periode. Die zien de bezuiningen en ontslagen op zich afkomen en weten ook wie daar de schuldige van is. Maar als hij vijf jaar later vertrekt, kent ons land een andere wijze van financiering van de universiteiten, een bescherming van onderzoeksgelden, assistenten in opleiding, zijn studierichtingen verdwenen, maar hebben andere, waaronder de bestuurskunde, meer mogelijkheden gekregen. En vlak voor dat hij in 1988 naar Rotterdam, dus terug naar de universiteit gaat, brengt hij de organisatie van de studiefinanciering nog even op orde.

De Rotterdamse periode is opnieuw een periode van grote activiteit, met veel nadruk op de ontwikkeling van en samenwerking met talent. Nieuwe thema's zijn aan de orde, want er mogen grenzen aan sturing zijn, daarmee is de overheid niet van het tapijt verdwenen. Voortdurend weet hij, vooral jonge mensen om zich heen te verzamelen en ze te stimuleren. Hij is onmiskenbaar een bouwer van organisaties. Tegelijkertijd kraakt het ook in de arena's waarin hij verschijnt. Dat heeft alles te maken met het feit dat hij een visie heeft op de universitaire wereld, op de bestuurskunde, op het inspanningsniveau dat wenselijk en noodzakelijk is. Hij kan zich ook ronduit ergeren aan het gebrek aan visie, aan getoonde moed en aan een laag inspanningsniveau van collega's. Hij kan ook hard zijn in zijn kritiek op wat er op sommige plekken in het openbaar bestuur gebeurt. Roel in 't Veld is niet iemand die geruisloos voorbij gaat.

Dat doet hij daarna niet als hij het SIOO gaat leiden of de RMNO. Van Rotterdam neemt hij afscheid om op andere plekken in Nederland een parttime functie te aanvaarden, Amsterdam, Utrecht, de Open Universiteit, en veel recenter de Antillen. Hij stapelt activiteiten, heeft dat ook altijd gedaan en blijft daarmee doorgaan. Roel heeft overal om zich heen academische organisaties gebouwd. Toen hij op het ministerie van Onderwijs werkte, riep hij een keer uit: ik heb hier meer gepromoveerden dan de meeste vakgroepen op de universiteit. Dat zou veranderen, maar kenmerkend voor hem is de uitspraak wel.

Academisch gezien gaat zijn aandacht altijd naar beleids- en besluitvorming en institutionalisering van beleid, ook al duidt hij dat soms aan als management. Een man van een reeks van boeken, bundels meestal, bijna altijd in samenwerking met anderen. En iemand die midden in het openbaar bestuur staat. En niet zo maar, maar op een heel wetenschappelijke manier. In de loop krijgt hij steeds meer de trekken van de koning-filosoof of souffleert hij, op verschillende toonhoogten, de koning.

Uri Rosenthal wordt aan de Universiteit van Amsterdam opgeleid als politicoloog. Zijn talent wordt snel herkend. Ook hij wordt universitair medewerker en als de verhoudingen in Amsterdam onhoudbaar worden, vertrekt hij met een aantal anderen naar Rotterdam. Met Scholten en Van Schendelen wordt aan het eind van de jaren zeventig een opleiding politicologie in het leven geroepen. En er wordt met veel ambitie het handboek Openbaar bestuur geschreven. Niet als een inleiding bestuurskunde, maar als een inleiding in het verschijnsel openbaar bestuur, geschreven door jonge hoogleraren die wilden laten zien hoe knap ze waren. Later wordt dat boek overgenomen door jongere, overigens niet minder ambitieuze collega's. Rosenthal is op en top een academicus, zou je zeggen. Zijn proefschrift gaat over politieke orde en zijn Rotterdamse oratie over de zogeheten harde sector als politie en justitie. Overheidstaken waarvoor in de jaren van de welvaartsstaat weinig aandacht wordt opgebracht. Zijn afstand tot het openbaar bestuur lijkt in die periode aanzienlijk. Hij is vooral onderzoeker en auteur.

In 1983 legt hij met Van Braam de basis voor de Rotterdams-Leidse opleiding Bestuurskunde, een interuniversitaire samenwerking die zo'n tien jaar in stand zal blijven. In 1987 gaat hij zelf naar Leiden om Van

Braam op te volgen en de samenwerking verder vorm te geven. Rosenthal schrijft prachtig werk, waarvan Rampen, rellen, gijzelingen uit 1984 nog altijd staat als een huis. Hij wordt steeds actiever op het veiligheidsterrein, lang voordat iedereen daar zijn zegje over begon te doen. Eenmaal in Leiden richt hij het Crisisonderzoeksteam op, een onderzoeksorganisatie die zich in het bijzonder op deze problematiek gaat richten. Hij bouwt een internationaal academisch netwerk op dit terrein op. Maar ook een nationaal, in het bijzonder binnen het openbaar bestuur. Want bij alle crisissen van enige omvang wordt al snel een oordeel van het COT gevraagd, een situatie die tot op de dag van vandaag nog steeds het geval is. Als je in de jaren negentig Uri Rosenthal ergens door Nederland zag rijden, vroeg je af welke ramp er nu weer gebeurd was. In die jaren is dat het terrein waarop hij zich wetenschappelijk bijna exclusief beweegt.

Rosenthal is nooit van de universiteit weggegaan, maar wel steeds meer een onderdeel van de praktijk geworden. Omdat soms het verzoek 'Practice what you preach' wel heel dwingend wordt. In 1999 wordt hij lid van de Eerste Kamer. In zijn omgeving roepen sommigen uit: wat gaat hij nou doen? Past hij wel in die wereld? En toch doet hij het. Sinds 1 mei, een interessante datum, 2005 is hij fractieleider. Met dat passen lijkt het wel mee te vallen. Als zijn partij bijeen komt, zit hij op de eerste rij. Hij is een politiek leider geworden.

Beide lauraeaten zijn mensen die de wereld om zich heen organiseerden. Rosenthal met het COT, In 't Veld met PISA, BESTAD, de verdere ontwikkeling van het SIOO, tot voor kort de RMNO, om een reeks acroniemen te noemen die met de laureaten zijn verbonden. Beiden maken deel uit van wat collega Bovens ooit als de conflictgeneratie aanduidde. Door sommigen is dat confluctueuze beschouwd als een gevolg van het verplaatsen van de politicologie naar de bestuurskunde. Men zou zijn eigen cultuur meegenomen hebben. Je kunt er ook op een andere manier tegen aan kijken. Mag dat conflict georiënteerde misschien ook inzet heten, of passie, of hartstocht? Er moest nog een wereld voor de bestuurskunde veroverd worden. En de laureaten veroverden die ook. Maar zonder weerstand, gekrakeel en heibel ging het niet.

De kruising van de brug tussen wetenschap en praktijk vindt plaats in de periode 1988-1998 als Rosenthal en In 't Veld de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur vormen. Daarmee is de prijs ook een verwijzing naar de school die nu twintig jaar bestaat en die het talent in het openbaar bestuur van Nederland tot verdere ontplooiing brengt. De vorming in 1989 van de Nederlandse School voor Openbaar bestuur is het werk van menigeen, maar toch vooral een gezamenlijke prestatie van onze laureaten. Daar wordt, vanuit verschillende trajecten, de brug door hen genomen. Beiden zijn sterk organisatiegericht, de een hartstochtelijk verbonden met de praktijk van het openbaar bestuur, de ander de intensieve bestudeerder er van. De bestuurder en de observator, samen maken ze een school voor de high-potentials in het openbaar bestuur. Het zijn de talentrijken in het openbaar bestuur die verder gevormd moesten worden om nog beter te worden. En daarvoor moeten de besten uit de wereld van de sociale wetenschappen het onderwijs verzorgen, de fellows van de school vormen.

In eerste aanleg was de reactie in het openbaar bestuur lauw, zo niet afhoudend. Stevige, goed opgeleide ambtenaren worden niet door elke politicus als een aanwinst beschouwd. Voor sommigen departementen was het confronterend dat er geen economen werden opgeleid. En sommige directeuren Personeel wilden het liefst een academie voor hun eigen departement. Andere onderwijsinstellingen wezen op hun eigen aanbod aan opleidingen.

De nieuwe school besteedt uitdrukkelijk aandacht aan de onderwijskundige kant. De ontwikkelaar van het Maastrichtse probleemgestuurd onderwijs, Wynand Wijnen, wordt er bij gehaald. De boodschap die elke docent zo graag kwijt wil, wordt ingebed in een onderwijskundige aanpak. Op dat moment is dat redelijk uniek. En iedereen die bij de school betrokken is, leert er van en past het later op andere plaatsen weer toe.

De School kent nu een andere leiding. Een nieuwe generatie heeft het roer aan het Lange Voorhout overgenomen en brengt met veel elan, grote creativiteit en zelfs een nieuw pand de school tot verdere bloei. Zo hoort dat ook. Generaties volgen elkaar op. Maar dat vermindert niet de verdiensten van degenen die zo'n grote rol hebben vervuld bij het ontstaan van dit instituut. Met de Van de Spiegelprijs eren wij twee

eminente bestuurskundigen die voor de opbouw van het vakgebied van grote betekenis zijn geweest en de school die het product was van hun visie en hun inspanningen. Een school waarin echt wordt geprobeerd een brug te slaan tussen wetenschap en praktijk.